

Archives, 35, 123(2010)

Ovaj broj časopisa donosi četiri nova autorska članka te jedan dodatni članak u rubrici *Bilješke i dokumenti*. Također su recenzirana dvadeset i dva nova naslova u rubrici *Prikazi knjiga*, dok stalna rubrika *Kratke obavijesti* ovaj put donosi sažete recenzije triju naslova. Obje je rubrike uredio stalni suradnik William Gibson.

Prvi autorski članak napisao je David Simpkin, znanstveni suradnik Centra Međunarodnog udruženja tržišta kapitala (ICMA) Sveučilišta Reading, pod naslovom *Novi izvori vezani uz okupljanje vojske Henrika IV. u Škotskoj tijekom kolovoza 1400. godine*. U njemu je autor predstavio neke rezultate nakon poduljeg istraživanja serija različitih obračuna državnih financija u Nacionalnom arhivu, odnosno skupine dokumenata nazvane „Vojska, mornarica i topništvo“. Autor se tijekom istraživanja ovakve vrste gradiva u sklopu projekta „Vojnik u kasnoj srednjovjekovnoj Engleskoj“ posebno pozabavio dvjema novootkrivenim skupinama dokumenata vezanih uz vojnu kampanju spomenutu u naslovu. Točnije, radi se o većoj količini popisa vladareve pratnje (engleskih plemića i vojnika koje su oni vodili) u tom vojnom pohodu. Detaljnije analizirajući te popise kao važan izvor za poznavanje vojnih aktivnosti i kraljevske vojne organizacije tog vremena, autor dolazi do spoznaja kojima dokazuje da se okupljanje vojske nije provodilo prema unaprijed zadanom obrascu, nego je bilo podložno uvjetovanosti određenog trenutka. Pri tome autorova analiza ide u više smjerova. Simpkin tako pobliže objašnjava izgled i oblik dviju skupina popisa (veličinu, širinu, dužinu, pečate pojedinih zapovjednika), te potankosti njihova sadržaja (različitost rukopisa, francusku i latinsku terminologiju naziva vojnika, zemljopisnu pripadnost zapovjednika). Upotreba papira i pergamenta u sastavljanju tih popisa dovodi ga do zaključka da ih nisu uvijek sastavljali činovnici središnje kraljevske vlasti, nego u nekim slučajevima i lokalni vojni zapovjednici. Osim toga, Simpkinu je analiza pečata i imena pojedinih sudionika navedenih u popisima omogućila da ih datira i smjesti upravo u navedeni vojni pohod. Istodobno je usporedio te nove popise s popisima zabilježenima u ostavštini tadašnjeg ratnog blagajnika Johna Cursona, što je rezultiralo većinskim poklapanjem imena i broja vojnika. Određenu važnost autor poklanja i razdiobi vojnika u platne razrede prema Cursonu i ističe neke od mogućih razloga za takvu podjelu (lakše obračunavanje, datum dolaska vojnika i dr.). Na kraju, autor ističe jedinstvenost i važnost ovih izvora za istraživanje vojne povijesti kasnog srednjeg vijeka, a članak je zaokružio dodatkom koji donosi popis pratnji prema Cursonu, te njihovu grupaciju i signaturu vezanu uz ponavljanje tih imena u novootkrivenim popisima.

Honorarni znanstveni suradnik Sveučilišta u Lancasteru William D. Shannon, autor je vrlo zanimljiva članka iz engleske pravne povijesti, naslovljenog *'Nalijevo iznad stubišta': Dostupnost, razumijevanje i korištenje arhivskoga gradiva ranomodernog Suda vojvodske komore*. Članak rasvjetljuje razne vidove djelatnosti ovog suda pomoću analize njegova arhivskoga gradiva koje se od 1868. čuva u *Public Records Officeu* Nacionalnog arhiva i na temelju objavljene literature. Vojvodska komora bio je sud engleskog vojvodstva Lancaster, čije je vijeće upravljalo brojnim posjedima vojvodstva rasutih diljem Engleske, a koje je za vladavine Henrika VII. (vladao 1485-1509) dobilo i sudsku funkciju na čelu s kancelarom. Sud, koji se sastajao 'nalijevo iznad stubišta' u palači današnjeg engleskog parlamenta, bio je u mnogočemu poseban. Njegov je

djelokrug obuhvaćao parnice koje su se odnosile na dugove, prekršaje, prevare i svađe vezane uz posjede vojvodstva koji su najčešće bili u rukama pojedinaca. Posebnost suda nalazila se u činjenici da to nije bio sud običajnog, već jedan od sudova prava jednakosti, što je značilo da se primjenjivao duh pravičnosti, a ne običajnog prava. Konkretno, Sud je imao ulogu arbitra čiji pravorijek nije sankcionirao jednu od parničnih strana, nego je davao prednost suglasju (primjerice, diobu spornog zemljišta između tužitelja i tuženog). Autor vrlo jasno ocrtava cjelokupni tijek pravnog postupka pred ovim sudom, koristeći pritom primjere iz sudskog arhivskoga gradiva. Posebno je istaknuta vrijednost iskaza svjedoka tijekom parnica, te uloga povjerenika Suda koji su te iskaze prikupljali na terenu. Shannon naglašava vrijednost sačuvanih iskaza, s obzirom da se u njima zrcali glas običnog čovjeka onog vremena, no pritom savjetuje oprez pri njihovoj interpretaciji, jer nisu doslovno, već parafrazirano bilježeni. Kod općenitog razmatranja gradiva nastalog radom Suda, Shannon rasvjetljuje razloge veće ili manje sačuvanosti pojedinih vrsta gradiva (podnesci, iskazi, presude), što je upotpunjeno tabličnim prikazom količine gradiva Suda tijekom vladavine pojedinih vladara. Iz toga je očito da je dugovječnost Elizabete I. (vladala 1558-1603) jedan od razloga najvećeg broja parnica i očuvanosti gradiva tog razdoblja. Jedna od glavnih značajki rada Suda jest njegova temeljitost, vidljiva iz velikog broja ispitanih svjedoka te razgledavanja i mjerenja spornih posjeda. Autor to apostrofira ukazujući na važnost očuvanih zemljovida izrađenih za potrebe parnica. Kao i iskazi, sačuvani zemljovidi su ostavili živi trag o davno nestalim krajobrazima i ljudima, svjedočeći također i o počecima razvitka industrije u Engleskoj. Svi primjeri koje je autor naveo i objasnio vrlo uvjerljivo govore u prilog činjenici da su metode i način rada Suda vojvodske komore odisali naprednošću. Tablični prikaz opisa serija gradiva Suda na kraju članka poslužit će kao polazna točka budućim istraživačima.

James Thomas, izvanredni profesor lokalne i pomorske povijesti na Sveučilištu u Portsmouthu, proširio je svoje izlaganje na 41. pomorskoj konferenciji u Exeteru i preradio ga u članak *Pomorski kapetan, indijski bogati upravitelj i hodočašće: Sagle-davanje pomorske priče*. Članak se razlikuje od dosadašnja dva po tome, što se uglavnom oslanja na objavljenu literaturu, a manjim dijelom na izvore, te ujedno ne donosi zaključke, nego ima za cilj ispriopovijedati zadanu priču. U njemu nas autor uvodi u svijet trgovinskih pomorskih pothvata s kraja 18. stoljeća. Na temelju pisma o novčanoj uplati koju je jedan od bogatih upravitelja južnog dijela Indije uputio udovici engleskog pomorskog časnika Johna Dolinga, u službi engleske Istočnoindijske kompanije, Thomas rekonstruira zbivanja do kojih je došlo na posljednjem Dolingovom putovanju iz Madrasa u Džedu, razlozima i pozadini putovanja, kao i okolnostima Dolingove smrti u Džedi. Utjecaj Istočnoindijske kompanije doveo je spomenutog upravitelja u posvemašnju ovisnost prema Englezima, koji su mu dodijelili jedan brod na čelu s Dolingom kao pratnju njegovim brodovima na nemirnim morima prepunim pirata. Ti su brodovi prevozili indijske hodočasnike na hodočašće u Meku, na koje se kretalo iz Džede. Autor opisuje putovanje i zbivanja na njemu, poput pojave uragana, najezde skakavaca i slično. Pješčani vjetar i opijanje uzrokovali su Dolingovu smrt, a nakon opisanog povratka doznajemo i nekoliko detalja o bivšem Dolingovom brodu. Na kraju autor primjećuje da je tri tisuće funti koje je Dolingova udovica primila u znak zahvalnosti od indijskog upravitelja, zasigurno pridonijelo njenoj brznoj udaji nakon suprugove smrti. Cijeli članak podsjeća na velike avanturističke epopeje koje zadnjih godina često imamo prilike vidjeti u holivudskim hit filmovima.

Posljednji i najdulji autorski članak u ovom dijelu časopisa rad je Lise Spurrier, arhivisticke pismohrane u Berkshireu, a nosi naslov *Arhiv Broadmoor: Preliminarni pregled povijesnih zapisa bolnice Broadmoor i njihov istraživački potencijal*. Autorica je kao izvor koristila zapise nekadašnje umobolnice, današnje bolnice za osobe koje su počinile teža kaznena djela, a pate od mentalnih bolesti. Ti se zapisi čuvaju u pismohrani Berkshirea. Članak je koncipiran dvojako, budući da autorica u njemu daje informacije o raznim aspektima umobolnice, njenih zaposlenika i štíćenika u 19. i 20. stoljeću, ali i o bogatstvu i raznovrsnosti arhivskoga gradiva te ustanove. Veći dio teksta posvećen je prikazu osnovnih odlika ustanove, pa se stoga u njemu nalaze zanimljivi podaci o brojnosti i profilu osoblja (omjer jedan bolničar naspram četiri pacijenata) i njihova života u netipičnom okruženju u kojem je svejedno bilo omogućeno pohađanje škole za djecu bolničara i bolničarki koji su bili u braku i stanovali u sklopu posjeda umobolnice. Pacijenti-štíćenici bili su muškarci i žene, većinom počinitelji težih kaznenih djela (umorstva djece, supružnika i rodbine), a na temelju nekih od primjera saznajemo više o njihovim posebnostima, kao i o nekoliko pravnih okvira koji su doveli do dolaska štíćenika u ovakvu ustanovu. Istaknuto je pitanje sigurnosti kao trajna briga bolničara, a to je uglavnom uključivalo poduzimanje mjera za sprečavanje pokušaja bijega, samoubojstava i napada na osoblje i druge štíćenike. U tu svrhu zanimljiv je detalj da se nakon svakog obroka brižno prebrojavao pribor za jelo. Malobrojna objavljena literatura i arhivsko gradivo također otkrivaju i pojedinosti o vrlo dobro osmišljenim i realiziranim radnim aktivnostima i razbibrizi štíćenika. Tako su svi voljni mogli raditi u svojim zanatima (postolarstvo, krojački rad, limarija, tapetarija i sl.), što je do 1970-ih, uz skromnu naknadu radnicima, korišteno za izrađivanje svega potrebnog za nesmetani rad ustanove. Kao posebnu zanimljivost za istraživače Spurrierova ističe sačuvane brojeve mjesečnika *Broadmorska kronika*, u kojoj su štíćenici anonimno objavljivali članke većinom vezane za sportske i druge slobodne aktivnosti, a povremeno im je taj medijski prostor bio koristan i za pritužbe na kvalitetu prehrane. Osim osnovnih podataka o sestrinskoj ustanovi Rampton, ustanovljenoj 1912. na području Nottinghamshirea, znatna pozornost članka posvećena je samom arhivskom gradivu tih ustanova. Njegova raznovrsnost se proteže od knjiga imenovanja s mnoštvom podataka o zaposlenima, izvještaja povjerenika i kasnijih odbora nadležnih za inspekciju, izvještaja liječničkog nadzornika koji je bio glavni i odgovorni za rad ustanove, pa sve do nekoliko vrsta dokumentacije vezane za štíćenike. Potonje obuhvaća knjige primljenih pacijenata s podacima o njima, a poseban je značaj dan dvjema skupinama gradiva: knjigama i dosjeima pojedinih slučajeva (pacijenata). Prve obuhvaćaju detaljne medicinske podatke, no većinom nedostupne zbog odredbe da se ne daju na uvid prije no što prođe sto godina od smrti osobe na koju se odnose, iako je moguće dobiti prijepis pojedinih dokumenata gdje je ovaj uvjet zadovoljen. Drugi sadrže raznu papirologiju vezanu uz pacijente, te korespondenciju rodbine upućenu ustanovi, godišnje izvještaje o pacijentima i slično. Spomenuti su i izvještaji nakon obaveznih obdukcija umrlih pacijenata, te knjige novinskih isječaka s informacijama o sudskim procesima štíćenika. Na kraju članka autorica se dotakla i uvijek aktualnog i osjetljivog pitanja dostupnosti ove vrste gradiva. Primjena gore spomenutog vremenskog ograničenja leži u ingerenciji ustanove, a profili korisnika ovoga gradiva sastoje se od istraživača čiji su članovi obitelji bili štíćenici, znanstvenika koji se bave raznim temama, te onih koje zanimaju poznatiji pacijenti, poput Thomasa Cutbusha, osumnjičenika za umorstva koja je počinio Jack Trbosjek. Bez obzira na ograničenja dostupnosti, posve je jasno da gradivo ove ustanove nudi

iznimne mogućnosti istraživanja različitih vidova medicinske i društvene povijesti, koje će smanjenjem vremenskog ograničenja biti i znatno veće.

U rubrici *Bilješke i dokumenti* nalazi se kraći članak *Uloga Georgea Moncka u sastavljanju Bredske deklaracije*, kojeg je napisao Andrew Barclay, viši znanstveni suradnik na projektu Povijest engleskog parlamenta. Autor je u njemu na sažet način predstavio novootkriveni dokument koji dodatno osvjetljuje ulogu engleskog vojskovođe i političara Moncka u donošenju Bredske deklaracije. Dotičnu je budući engleski kralj Karlo II. Stuart donio 1660, obznanivši u njoj svoje ustupke kako bi došao na prijestolje, čime je nakon kratkotrajnog Cromwellovog Commonwealtha započeo proces restauracije monarhije. Nakon kratkog opisa odredbi deklaracije, autor opisuje dotadašnju službenu verziju pregovora između istaknutog rojalista Moncka i kraljevog izaslanika Grenvillea o restauraciji, koja je zasnovana na kasnijim pisanim svjedočanstvima. Nju zatim upotpunjuje s nekoliko detalja iz netom otkrivenih Grenvillovih bilješki iz 1660. koje su zabunom bile zametnute u malo poznatom svesku ostavštine Cornwallis u Nacionalnom arhivu. Te kratke bilješke na listu papira otkrivaju osnovne odredbe deklaracije, a Barclay nudi svoje tumačenje glede njihova nastanka i mogućeg popunjavanja dviju namjerno ostavljenih praznina u tekstu. Slijedi zaključak da Monckov doprinos konačnoj inačici deklaracije ipak nije bio onoliki kao što su isticali njegovi pristaše u svojim kasnijim opisima. Na kraju članka nalazi se i prijepis tih bilješki.

Rubrika *Prikazi knjiga* donosi recenzije sljedećih naslova: E. Shepard, *Arhivi i arhivisti tijekom 20. stoljeća u Engleskoj*; P. Croot - A. Thacker i E. Williamson, *Povijest okruga Middlesex, vol. XIII, City of Westminster*, prvi dio: *Vlasništvo nad zemljištem i vjerska povijest*; *Zapisi, uprava i aristokratsko društvo u anglonormanskom kraljevstvu* (ur. N. Vincent); *Građanske parnice suda u Suffolku godine 1240.* (ur. E.J. Gallagher); *Analitički inventar novčanik ponuda tijekom vladavine Henrika II, vol. i-iii (1216-1242)*, (ur. D. Carpenter, P. Dryburgh i B. Hartland); *Analitički inventar posmrtnih upita i drugih srodnih dokumenata sačuvanih u Public Record Officeu, vol. xxv, 16-20, Henrik IV. (1437-1442)*, (ur. C. Noble); *Registar Richarda Fleminga, biskupa Lincolna (1420-1431), vol. ii* (ur. N.H. Bennett); *Obračuni tvrtke Mercers iz Londona: Izdanje i prijevod* (ur. i prev. L. Jefferson); *Laički porez Bristola i Gloucestershirea 1523-1527.* (ur. M. A. Faraday); *Katolička vlastela u engleskom društvu: Obitelj Throckmorton iz Coughtona od reformacije do emancipacije* (ur. P. Marshall i G. Scott); *Lučke knjige iz Kings Lynna 1610-1614.* (ur. A. Metters); J.R. Wigelsworth, *Deizam u prosvjetiteljskoj Engleskoj: Teologija, politika i njutonovska javna znanost; Seksualne perversije 1670-1890.* (ur. J. Peakman); K. Frederick-S. Smith, *Kultivacija monarhije i uspon Berlina Brandenburga-Prusije 1700; Korespondencija Spauldingovog društva za gospodu 1710-1761.* (ur. M. i D. Honeybone); *Vjera, politika i neslaganje, 1660-1832: Eseji u čast Jamesa E. Bradleyja* (ur. R. D. Cornwall i W. Gibson); *Wesley & metodističke studije, vol. I.* (ur. G. Hammond i D. Rainey); S. J. Mills, *Ispitivanje prošlosti: Alatna kutija za baptističko povijesno istraživanje*; D.D. Grey, *Zločini, tužbe i društveni odnosi: Prekršajni sudovi Londona u kasnom osamnaestom stoljeću; Pomorski prijeki sudovi 1793-1815* (ur. J.D. Bryn); *Naukovanje jednog planinara: Londonski dnevnik Edwarda Whympera, 1855-1858.* (ur. I. Smith) i M. Golani, *Kraj britanskog mandata u Palestini.*

Tri su nova naslova obrađena u rubrici *Kratke obavijesti: Torta i dječji konjić, xviii/2 i 3* (časopis Povijesnog društva Brandburyja); *Časopis Lokalnog povijesnog društva Durham, sv. lxxv i Povijest Warwickshirea, br. 4 i 5* (časopis lokalnog povijesnog društva Warwickshirea).

Marijan Bosnar

Archivar, 64, 3-4(2011)

Treći broj *Archivara* (srpanj) iz **2011. godine** sadrži nekoliko priloga okupljenih oko pitanja značenja suradnje na području izrade učinkovitih elektroničkih spisovodstvenih sustava između arhivskih ustanova te stvaratelja i imatelja registraturnoga gradiva. Na primjeru tri arhiva, njemačkog Saveznog arhiva, Saskog državnog arhiva i Zemaljskog arhiva Sjeverne Rajne-Vestfalije (Burkhard Nolte: *Kundenorientiert, standardisiert, effizient, Vorfeldarbeit im Sächsischen Staatsarchiv*, Kerstin Schenke, Burkhard Reiß: *Vertraute Aufgaben auf neuem Gebiet, Behördenberatung für elektronische Akten und Unterlagen im Bundesarchiv*, Ralf-Maria Guntermann: *Behördenberatung im Wandel, Ein Fachkonzept zur Zukunftsfähigkeit archivischer Beratungsdienstleistungen im Landesarchiv NRW*), opisuju se i predstavljaju modeli spomenute suradnje. Prema autorima navedenih članaka, ona je danas ponajprije određena ulogama pružatelja (arhiva) i korisnika (stvaratelja) usluga te načinima i sredstvima njihove međusobne komunikacije. Iako bi činjenica da učinkovito spisovodstvo (u bilo kojem obliku, ne samo elektroničkom) stvaratelja i imatelja bitno olakšava preuzimanje gradiva u arhivske ustanove trebala biti opće poznata, tvrdi se da se pitanje te suradnje odnosno međuodnosa navedenih ustanova često podcjenjuje te mu se u pravilu poklanja premalo pažnje. Autori smatraju da je takvo stanje zabrinjavajuće osobito danas kada se oblik registraturnoga gradiva nezaustavljivo mijenja iz tradicionalnog pisanog i analognog u digitalni i kada sve veća raširenost elektroničkih zapisa, između ostalog, za sobom povlači i izvjesne promjene u određivanju težišta arhivističkog rada, budući da upravo elektronički zapisi zbog svojih osobitih tehničkih uvjeta nastanka te svoje količine, traže što bržu i sigurniju procjenu potrebnih sredstava za njihovo stvaranje i održavanje. Upravo oni zbog svog elektroničkog oblika tjeraju i arhive i stvaratelje na izradu djelotvornog sustava elektroničkog spisovodstva, a sve sa svrhom kako bi se upravljanje zapisima olakšalo i sa stručnog i s organizacijskog stajališta, tj. kako bi se s jedne strane rasteretilo poslovanje stvaratelja, a s druge strane arhivistička načela s obzirom na pitanja vrednovanja, izlučivanja, trajnog čuvanja i dostupnosti registraturnoga odnosno arhivskoga gradiva, ostala nedirnuta. Uloga bi se arhiva kao pružatelja usluga sastojala u osiguranju pomoći stvarateljima i imateljima u osmišljavanju elektroničkih spisovodstvenih sustava prije nastanka elektroničkih zapisa i to temeljem prosljeđivanja potrebnih podataka o rokovima čuvanja, prijedlozima o standardnim formatima datoteka te upoznavanja s postupkom vrednovanja elektroničkih zapisa. Takva bi se vrsta pomoći osiguravala na temelju analize zahtjeva u odnosu na konkretne postupke u upravljanju dokumentacijom te pravnog okvira djelovanja, strateških nastojanja i postojećeg ustroja stvaratelja. Ogromne količine elektroničkoga gradiva koje nastaje pri raznim stvarateljima, a koji su nakon isteka rokova čuvanja obavezni predati ga arhivskim ustanovama (javna uprava, sudovi), predstavljaju veliki izazov za arhive i što se tiče njegovog opsega i načina njegove obrade i pohrane, jer